

~ ๑ ~

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก

ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society

๒๐๒๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๐

สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

~ ๒ ~

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎก ฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๐
สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการหลัก คือ ๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ ๒. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๐ คือ สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิตเทส ว่าด้วยการอธิบายขยายความพระพุทธรวณะย่อ ในรูปคาถาให้มีความหมายกว้างขวาง ดุจมหาสมุทรและมหาปฐพี จุฬนิตเทสอธิบายปัญหาของมาณพ (ศิษย์ของพราหมณ์พาวรี) ๑๖ คน ที่ปรากฏในปารายณวรรคและชัคควิสาณสูตร ในอุรควรรค แห่งสุตตนิบาต ดังนี้

ขุททกนิกาย จุฬนิตเทส ปารายณวรรค วัตถุคาถา

- อชิตมาณวกปัญหานิทเทส - ติสสมเตตยมาณวกปัญหานิทเทส - ปุณณกมาณวกปัญหานิทเทส - เมตตคุมาณวกปัญหานิทเทส - ไรตกมาณวกปัญหานิทเทส - อุปสีวมาณวกปัญหานิทเทส - นันทมาณวกปัญหานิทเทส - เหมกมาณวกปัญหานิทเทส - โตเทยมาณวกปัญหานิทเทส - กัปปมาณวกปัญหานิทเทส - ชตุกัณณิมาณวกปัญหานิทเทส - ภัทราวุธมาณวกปัญหานิทเทส - อุทยมาณวกปัญหานิทเทส - โปสาลมาณวกปัญหานิทเทส - โมฆราชมาณวกปัญหานิทเทส - ปิงคิยมาณวกปัญหานิทเทส - โสฬสมาณวกปัญหานิทเทส และชัคควิสาณสุตตนิทเทส ในอุรควรรค แห่งสุตตนิบาต

คู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำนี้ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจศึกษาความหมาย ในการแปลคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลบาลีซึ่งเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรมเทศนา ในขณะเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญ ควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคนให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสงบสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือจึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙.

สารบัญ

บทที่		หน้า
๑	อชิตมาณวปัญหา	๕
๒	ติสสเมตเตยยมาณวปัญหา	๑๐
๓	ปุณณกมาณวปัญหา.....	๑๓
๔	เมตตคุมาณวปัญหา.....	๑๘
๕	โมฆราชมาณวปัญหา.....	๒๔

บทที่ ๑

อชิตมานวปัญหา

บทนี้ กล่าวถึงอชิตมานวปัญหา เป็นเรื่องราวของพระอชิตเถระ ผู้เคยเป็นศิษย์ของพราหมณ์พาวรี ถูกส่งมา
ทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า ณ ปาสาณเจดีย์ โดยอชิตมานพเป็นหัวหน้าคณะศิษย์ทั้ง ๑๖ ต่อมาทั้งหมดได้บรรลุธรรม
และอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ดังนี้

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑. อชิตมานวปจฉา

๕๗. “เกนสสุ นิวุโต โลโก [อิจจายสฺมา อชิโต]

เกนสสุ นปฺปกาสติ.

กิสฺสาภิเลปนํ พฺรหฺม กิสุ ตสฺส มหฺพภยํ”ฯ

๕๘. “อวิชฺขาย นิวุโต โลโก [อชิตาติ ภควา]

เววิจฺจา ปมาทา นปฺปกาสติ.

ชปฺปาภิเลปนํ พฺรหฺม ทุกฺขมสฺส มหฺพภยํ”ฯ

๕๙. “สวณฺติ สพฺพธิ โสตา [อิจจายสฺมา อชิโต]

โสตานํ กิ นินฺวเรณ.

โสตานํ สํวรํ พฺรหฺม เกน โสตา ปิธิยฺเย”ฯ

๖๐. “ยานิ โสตานิ โลกสฺมี [อชิตาติ ภควา]

สติ เตสํ นินฺวเรณ.

โสตานํ สํวรํ พฺรหฺม ปญฺญาเยเต ปิธิยฺเย”ฯ

๖๑. “ปญฺญา เจว สติ จาปิ [อิจจายสฺมา อชิโต]

นามรูปญจ มาริส.

เอตํ เม ปุณฺณํ ปพฺรหฺมิ กตฺเตตํ อุปรุชฺชติ”ฯ

๖๒. “ยเมตํ ปญฺหํ อุปฺปจฺฉิ อชิตํ ตํ วทามิ เต.

ยตถ นามญจ รูปญจ อเสสํ อุปรุชฺชติ.

วิญญานสฺส นิโรเธน เอตฺเตตํ อุปรุชฺชติ”ฯ

๖๓. “เย จ สงฆาตธมมาเส เย จ เสชา ปุณฺณ อธิ.

เตสํ เม นิปโก อิริยํ ปุณฺณ ปพฺพุติ มาริส”ฯ

๖๔. “กาเมสุ นาภิกิขุณฺเอย มนसानาวีโล ลียา.

กุสโล สพฺพธมฺมานํ สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช”ติฯ

อชิตมานวปฺจุฉา ปฐฺมา.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. อชิตมานวปฺจุฉา – คาทว่าด้วยปัญหาของอชิตมานพ/

๕๗. “เกนสฺสุ – อันอะไรเล่า/ นิวุโต – หุ้มห่อไว้แล้ว/ โลโก – โลก/ [อิจฺจายสฺมา – ด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้มีอายุ/ อชิต – ชื่อว่าอชิตะ]/ เกนสฺสุ – เพราะอะไรเล่า/ [โลโก – โลก]/ นปฺปกาสติ. – ไม่ยอมสดใส่/ กิสฺสาภิลปนํ – อะไรเล่า เป็นเครื่องฉาบทาไว้/ พฺรุติ – ของจงตรัสบอก/ กิสฺ – อะไรเล่า/ ตสฺส – นั้น/ [โลกสฺส – ของโลก]/ มหพฺภยํ”. – เป็นความกลัวที่ใหญ่หลวง/

๕๘. “อวิชฺชา – อันความรู้/ นิวุโต – หุ้มห่อแล้ว/ โลโก – โลก/ [อชิตาติ – ดูก่อนอชิตะ] ดังนี้/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ เวริฉฺชา – เพราะความตระหนี่/ ปมาทา – เพราะความมัวเมาทั่ว/ [โลโก – โลก]/ นปฺปกาสติ. – ไม่ยอมสดใส่/ ขปฺปาภิลปนํ – ซึ่งความทะยานอยาก ว่าเป็นเครื่องฉาบทาโลก/ พฺรุมิ – ย่อมกล่าวเรียก/ ทุกฺขมสฺส – ความทุกข์ ผู้นั้น/ [โลกสฺส – ของโลก]/ มหพฺภยํ. – เป็นความกลัวที่ใหญ่หลวง/

๕๙. “สวณฺติ – ย่อมไหลไป/ สพฺพธิ – ทั้งปวง/ [อารมฺมเณสฺ – ในอารมณ์ทั้งหลาย]/ โสตา – กระแสทั้งหลาย/ [อิจฺจายสฺมา – ด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้มีอายุ/ อชิต – ชื่อว่าอชิตะ]/ โสตานํ – ซึ่งกระแสทั้งหลาย/ กิ – อะไร/ นิวารณํ. – เป็นเครื่องกั้นออก/ โสตานํ – ซึ่งกระแสทั้งหลาย/ สํวรํ – ซึ่งธรรมเป็นเครื่องป้องกัน/ พฺรุติ – ของจงตรัสบอก/ เกน – อันอะไร/ โสตา – กระแสทั้งหลาย/ ปิณฺณเย” – ย่อมปิดกั้น/

๖๐. “ยานิ – เหล่าใด/ โสตานิ – กระแสทั้งหลาย/ โลกสฺมิ – ในโลก/ [อชิตา]ติ – ดูก่อนอชิตะ” ดังนี้/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ สติ – ความระลึก/ เตสํ – เหล่านั้น/ [โสตานํ – ซึ่งกระแสทั้งหลาย]/ นิวารณํ. – เป็นเครื่องกั้นออก/ โสตานํ – ซึ่งกระแสทั้งหลาย/ สํวรํ – ซึ่งธรรมเป็นเครื่องป้องกัน/ พฺรุมิ – ย่อมกล่าวเรียก/ [ปุคฺคสฺส – อันบุคคล]/ ปญฺญาเยเต – ด้วยปัญญา เหล่านั้น/ โสตา – กระแสทั้งหลาย/ ปิณฺณเย”. – ย่อมปิดกั้น/

๖๑. “ปญฺญา เจว – ปัญญา ด้วยนั้นแล/ สติ – ความระลึก/ ยถา – ไฉน ด้วย/ [นามรูป – ชื่อและรูป/ อิจฺจายสฺมา – ด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้มีอายุ/ อชิต – ชื่อว่าอชิตะ]/ นามรูปญฺจ – ชื่อและรูป ด้วย/ มาริส. – ข้าแต่พระองค์ผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยข้าพระองค์/ เอตํ – นั้น/ [อตถ – ซึ่งเนื้อความ]/ เม – อันข้าพระองค์/ ปุณฺณ – สอบถามแล้ว/ [เม – แก่ข้าพระองค์]/ ปพฺพุติ – ของจงตรัสบอกก่อน/ กตฺเตถ – ชื่อและรูปนั้น ในสถานที่ไหน/ อุปรุชฺชติ”. – ย่อมเข้าไปดับ/

๖๒. “ยเมตํ – ข้อใดนั้น/ ปญฺหํ – ซึ่งปัญหา/ อุปรุชฺชติ – ได้สอบถามแล้ว/ อชิต – ดูก่อนอชิตะ/ ตํ – ซึ่งเนื้อความนั้น/ วทามิ – ย่อมกล่าว/ เต. – แก่ท่าน/ ยตถ – ไฉน/ [ฐาเน – ในสถานที่]/ นามญฺจ – ชื่อ ด้วย/ รูปญฺจ – รูป ด้วย/ อเสสํ – เป็นธรรมมีส่วนเหลือหาไม่ได้/ อุปรุชฺชติ. – ย่อมเข้าไปดับ/ วิญฺญาณสฺส – แห่งความรู้แจ้ง/ นิโรธเณ – เพราะความดับลง/ เอตฺเตถ – ชื่อและรูปนั้น ในสถานที่นั้น/ อุปรุชฺชติ”. – ย่อมเข้าไปดับ/

๖๓. “เย จ – เหล่าใด ด้วย/ [ชีณาสวา – ผู้มีกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วสิ้นแล้ว/ บุคฺคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ สงฺขาตรมฺมาเส – เป็นผู้มึนธรรมที่นับพร้อมแล้วแล/ เย จ – เหล่าใด ด้วย/ [บุคฺคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ เสขา – เป็นพระเสขะ/ ปุณฺ – จำนวนมาก/ [ฐาเน – ในสถานที่]/ อิธ. – นี่/ เตสํ – เหล่านั้น/ เม – อันข้าพระองค์/ [ชีณาสวเสขานํ – ทั้งผู้มีกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วสิ้นแล้วทั้งผู้ศึกษา/ บุคฺคลานํ – แห่งบุคคลทั้งหลาย]/ นิปโก – เป็นผู้มึนปัญญาเป็นเครื่องรักษา/ อิริยํ – ซึ่งการเคลื่อนไหวไป/ ปุณฺโร – อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว/ ปพฺรุติ – ขอจงตรัสบอกก่อน/ [ตฺวํ – พระองค์]/ มารีสา”ติ. – ข้าแต่พระองค์ผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยข้าพระองค์”ดังนี้/

๖๔. “กาเมสุ – ในกามทั้งหลาย/ นากิชิณฺเณย – ไม่พึงปรารถนายิ่ง/ มนฺसानาวีโล – เป็นผู้มิใช่ไม่ชุ่มมัว/ ลียา. – พึงเป็น/ กุสโล – เป็นผู้ฉลาด/ สพฺพธมฺมานํ – ในธรรมทั้งปวงทั้งหลาย/ สโต – เป็นผู้ระลึกแล้ว/ ภิกฺขุ – ภิกษุ/ ปริพฺพเช”ติ. – พึงเว้นโดยรอบ”ดังนี้แล/

๓. การแปลโดยความ

๑. อธิติมาณวปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของอธิติมาณพ

[๕๗] (ท่านอธิตทูลถาม ดังนี้)

โลกถูกอะไรเล่าหุ้มห่อไว้

เพราะเหตุไรเล่า โลกจึงไม่สโต

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกว่า

อะไรเป็นเครื่องฉาบทาโลกนั้นไว้

อะไรเล่า เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น (๑)

[๕๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อธิตะ)

โลกถูกอวิชชาหุ้มห่อไว้

โลกไม่สโตเพราะความตระหนี่และความประมาท

เราเรียกความอยากว่าเป็นเครื่องฉาบทาโลกไว้

ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น (๒)

[๕๙] (ท่านอธิตทูลถาม ดังนี้)

กระแสน้ำทั้งหลายย่อมไหลไปในที่ทั้งปวง

อะไรเป็นเครื่องกั้นกระแสน้ำทั้งหลาย

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกธรรมเครื่องป้องกันกระแสน้ำทั้งหลาย

อะไรปิดกั้นกระแสน้ำทั้งหลายได้ (๓)

[๖๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อธิตะ)

^๑ ชุ.จุ.(ไทย) ๓๐/๕๗-๖๔/๑๑-๑๒.

กระแสน้ำไหลในโลกล

สติเป็นเครื่องกั้นกระแสน้ำนั้นได้

เรากล่าวธรรมเครื่องป้องกันกระแสทั้งหลาย

ปัญญาปิดกั้นกระแสน้ำนั้นได้ (๔)

[๖๑] (ท่านอชิตะทูลถาม ดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทุกข ปัญญา สติ

นามและรูปนี้ดับที่ไหน ข้าพระองค์ได้ทูลถามแล้ว

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกเนื้อความนั้น

แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด (๕)

[๖๒] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)

อชิตะ เธอได้ถามปัญหานี้ใน

เราจะกล่าวแก้ปัญหานี้แก่เธอ

นามและรูปนั้นดับไม่มีส่วนเหลือในที่ไหน

นามและรูปนั้นดับไปในที่นั้นเพราะวิญญูณดับ (๖)

[๖๓] (ท่านอชิตะทูลถาม ดังนี้)

พระอรหันตชินาสพเหล่าใดผู้มีสังฆาธรรม

และพระเสขะเหล่าใดที่มีอยู่เป็นอันมากในที่นี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทุกข ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว

ขอพระองค์ผู้มีปัญญา โปรดตรัสบอกการดำเนินชีวิต

ของพระอรหันตชินาสพ และพระเสขะเหล่านั้นเถิด (๗)

[๖๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)

ภิกษุไม่พึงปรารถนาถึงในกามทั้งหลาย

พึงเป็นผู้มีใจไม่ขุ่นมัว ฉลาดในธรรมทั้งปวง

มีสติดำรงอยู่ (๘)

๔. สรุป

พระพุทธเจ้าตรัสตอบปัญหาของอชิตมาณพ ดังนี้

: โลกคือหม้อสัตว์อันอวิชชา คือความไม่รู้แจ้งปิดบังไว้ จึงหลงดูจอยู่ในที่มืด เพราะความอยากมีประการต่าง ๆ และความประมาทเลินเล่อ จึงไม่มีปัญญาเห็นปรากฏ

ความอยากเป็นเครื่องฉาบไล่สัตว์โลกให้ติดอยู่ ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของสัตว์โลกนั้น

: สติเป็นเครื่องห้าม เป็นเครื่องป้องกัน ความอยากนั้นจะละได้เพราะปัญญา

: เพราะวิญญานดับไปก่อน นามรูปจึงดับได้ ณ ที่นั่นเอง

: ภิกษุผู้ได้เห็นธรรมแล้ว และชนผู้ศึกษาอยู่ต้องเป็นคนไม่กำหนดในกามทั้งหลาย มีใจไม่ชุ่มมัว ฉลาดในธรรมทั้งปวง มีสติอยู่ทุกอิริยาบถ

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

อวิชชา หมายถึงความไม่รู้หรือความไม่เข้าใจ ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดทุกข์และความผิดพลาดในชีวิต โทษของอวิชชารวมถึง:

- นำไปสู่การกระทำความผิด : การขาดความเข้าใจทำให้บุคคลตัดสินใจอย่างผิดพลาด
- สร้างความทุกข์ : ความไม่รู้ทำให้เกิดความรู้สึกกังวลและไม่สามารถรับมือกับปัญหาได้
- ขัดขวางการพัฒนาตนเอง : อวิชชาทำให้บุคคลไม่สามารถเข้าใจตัวเองและโลกได้อย่างลึกซึ้ง ส่งผลให้ไม่สามารถเติบโตหรือพัฒนาเป็นคนดี

คุณของสติ

- ตัดสินใจที่มีเหตุผล : สติช่วยให้สามารถตัดสินใจได้ถูกต้องและมีเหตุผลมากขึ้น
- ลดความเครียด : การมีสติทำให้รับรู้และจัดการกับอารมณ์อย่างมีสติ ซึ่งช่วยลดความเครียด
- เพิ่มความสัมพันธ์ที่ดี : เมื่อมีสติ จะสามารถสื่อสารและเข้าใจผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

คุณของปัญญา

- การเห็นความจริง : ปัญญาช่วยให้เห็นเหตุและผลของเรื่องราวต่าง ๆ อย่างชัดเจน
- การแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ : บุคคลที่มีปัญญาจะสามารถวิเคราะห์และหาทางแก้ไขปัญหาได้ดีกว่า
- การพัฒนาตนเอง : ปัญญาช่วยให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

บทที่ ๒

ติสสเมตเตยยมาณวปัญา

บทนี้ จะกล่าวติสสเมตเตยยมาณวปัญา เป็นปัญหาที่ติสสเมตเตยยมาณพ ผู้เป็นศิษย์ของพราหมณ์พาวรีที่ถูกส่งมาทูลถามปัญหาต่อพระพุทธเจ้า ณ ปาสาณเจดีย์ โดยมีอชิตมาณพเป็นหัวหน้าคณะศิษย์ทั้ง ๑๖ ต่อมา ได้บรรลุธรรมและอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และนับเนื่องในพระอสีติมหาสาวกด้วย

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๒. ติสสเมตเตยยมาณวปัญา

๖๕. “โกธ สนตุลิต โลก [อิจจายสมา ติสสเมตเตยโย]

กสฺส โน สนฺติ อธิชิตา.

โก อุภนฺตมภิญญา มชฺเฌ มนฺตา น ลิปฺปติ.

กํ พุรุสํ มหาปุริสํติ โก อธิ สัพพินิมจฺจคา”ติ ฯ

๖๖. “กาเมสุ พุทฺทมจฺริยา [เมตเตยยาติ ภาควา]

วิตตณฺโห สทา สโต.

สงฺขาเย นิพฺพุโต ภิกฺขุ ตสฺส โน สนฺติ อธิชิตาฯ

๖๗. “โส อุภนฺตมภิญญา มชฺเฌ มนฺตา น ลิปฺปติ.

ตํ พุรุสมํ มหาปุริสํติ สอ อธิ สัพพินิมจฺจคา”ติฯ

ติสสเมตเตยยมาณวปัญา พุติยา.

๒. การแปลคำต่อคำ

๒. ติสสเมตเตยยมาณวปัญา – ปัญหาของติสสเมตเตยยมาณพ/

๖๕. “โกธ – ใคร นี่/ สนตุลิต – ถือว่าเป็นผู้สันโดษ/ โลก – ในโลก/ [อิจจายสมา – ด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้มีอายุ/ ติสสเมตเตยโย – ถือว่าติสสเมตเตยยะ]/ กสฺส – แก่ใคร/ โน สนฺติ – ย่อมไม่มี/ อธิชิตา. – ความห้วนไหวทั้งหลาย/ โก – ใคร/ อุภนฺตมภิญญา – รู้ยิ่งแล้ว ซึ่งส่วนที่สุดทั้ง ๒ ด้าน/ มชฺเฌ – ในท่ามกลาง/ มนฺตา – ด้วยปัญญาชื่อว่า มันทา/ น ลิปฺปติ. – ย่อมไม่ยึดติด/ กํ – ซึ่งใคร/ พุรุสํ – ย่อมตรัสเรียก/ 'มหาปุริส'ติ – ว่า ‘เป็นมหาบุรุษ’ดังนี้/ โก – ใคร/ อธิ – นี่/ [โลก – ในโลก]/ สัพพินิมจฺจคา”. – ได้ล่วงพ้นแล้ว ซึ่งความทะยานอยากเป็นเครื่องร้อยรัด”/

๖๖. “กาเมสุ – ในกามทั้งหลาย/ พุทฺทมจฺริยา – เป็นผู้มีการประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐ/ [‘เมตเตยยา’ติ – ว่า ‘ดูก่อนเมตเตยยะ’ดังนี้/ ภาควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า]/ วิตตณฺโห – เป็นผู้มีความทะยานอยากไปปราศแล้ว/ สทา –

ในกาลทุกเมื่อ/ สโต. – เป็นผู้ระลึกแล้ว/ สงขาย – รู้แล้ว/ นิพพุโต – เป็นผู้ดับกิเลสได้แล้ว/ ภิกขุ – ภิกษุ/ ตสฺส – รูป
นั้น/ [ภิกขุโน – แก่ภิกษุ]/ โน สนฺติ – ย่อมไม่มี/ อิญฺชิตา. – ความหวั่นไหวทั้งหลาย/
๖๗. “โส – รูปนั้น/ [ภิกขุ – ภิกษุ]/ อุกนฺตมภิญฺญา – รู้ยิ่งแล้ว ซึ่งส่วนที่สุดทั้ง ๒ ด้าน/ มขฺเณ – ในท่ามกลาง/ มน
ตา – ด้วยปัญญาชื่อว่ามโนตา/ น ลิปฺปติ. – ย่อมไม่ยึดติด/ ตํ – รูปนั้น/ [ภิกขุ – ซึ่งภิกษุ]/ พฺรุมิ – ย่อมกล่าวเรียก/
'มหาปุริโส'ติ – ว่า ‘เป็นมหาบุรุษ’ดังนี้/ โส – รูปนั้น/ [ภิกขุ – ภิกษุ]/ อธิ – นี้/ [โลเก – ในโลก]/ สัพฺพิณฺมจฺจคา”ติ.
– ได้ล่วงพ้นแล้ว ซึ่งความทะยานอยากเครื่องร้อยรัด”ดังนี้แล/

ติสฺสเมตฺเตยฺยมาณวปฺปจฺจา – ติสสเมตเตยยมาณวปัญหา/ ทุตฺติยา – ที่ ๒/ นิฏฺฐิตา – จบแล้ว/

๓. การแปลโดยความ

๒. ติสสเมตเตยยมาณวปัญหา^๒

ว่าด้วยปัญหาของติสสเมตเตยยมาณพ

[๖๕] (ท่านติสสเมตเตยยะทูลถาม ดังนี้)

ใครเชื่อว่าเป็นผู้สันโดษในโลกนี้

ความหวั่นไหวทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ใคร

ใครรู้ชัดส่วนสุดทั้ง ๒ ด้านแล้ว

ไม่ยึดติดในท่ามกลางด้วยมโนตา

พระองค์ตรัสเรียกใครว่าเป็นมหาบุรุษ

ใครล่วงพ้นเครื่องร้อยรัดในโลกนี้ได้ (๑)

[๖๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เมตเตยยะ)

ภิกษุเป็นผู้มีพรหมจรรย์(เพราะเห็นโทษ)ในกามทั้งหลาย

เชื่อว่าเป็นผู้สันโดษ ผู้คลายตัณหาแล้ว

มีสติทุกเมื่อ รู้ธรรมทั้งหลายแล้วดับกิเลสได้

ภิกษุนั้นเชื่อว่าไม่มีความหวั่นไหว (๒)

[๖๗] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)

ภิกษุนั้นเชื่อว่ารู้ชัดส่วนสุดทั้ง ๒ ด้านแล้ว

ไม่ยึดติดในท่ามกลางด้วยมโนตา

เราเรียกภิกษุนั้นว่าเป็นมหาบุรุษ

ภิกษุนั้นเชื่อว่าล่วงพ้นเครื่องร้อยรัดในโลกนี้ได้ (๓)

ติสสเมตเตยยมาณวปัญหาที่ ๒ จบ

^๒ ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๕-๖๗/๑๓.

๔. สรุป

พระพุทธเจ้าตรัสแก้ปัญหาของเมตเตยยะมาณพ ดังนี้

: ภิกษุเป็นผู้มีพรหมจรรย์ (เพราะเห็นโทษ) ในกามทั้งหลาย ถือว่าเป็นผู้สันโดษ

: ผู้คลายตัณหาแล้ว มีสติทุกเมื่อ รู้ธรรมทั้งหลายแล้วดับกิเลสได้ ภิกษุนั้นถือว่าไม่มีความหวั่นไหว

: ภิกษุเชื่อว่ารู้ชัดส่วนสุดทั้ง ๒ ด้านแล้ว ไม่ยึดติดในท่ามกลางด้วยมันตา เรียกภิกษุนั้นว่าเป็นมหาบุรุษ ภิกษุนั้นถือว่าล่วงพ้นเครื่องร้อยรัดในโลกนี้ได้

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

- พรหมจรรย์ : พระสงฆ์มีหน้าที่ประพฤติและปฏิบัติพรหมจรรย์ เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน
- ตัณหา : หมายถึง ความอยาก ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ๑.กามตัณหา ๒.ภวตัณหา ๓.วิภวตัณหา ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์
- ที่สุดโต่ง ๒ ด้าน :
 - ๑) กามสุขัลลิกานุโยค : เป็นแนวทางที่โง่เง่าไปที่ความสุขจากสิ่งที่เกิดจากกาม
 - ๒) อัตถกิลมณานุโยค : เป็นแนวทางที่เกี่ยวข้องกับการทรมานร่างกายและจิตใจเพื่อให้บรรลุผลทางจิตสูงสุด แต่การทำเช่นนี้ไม่ใช่หนทางนำไปสู่ความหลุดพ้น
- ทางสายกลาง : ให้ยึดแนวทางแห่งมรรคมรรค ๘

บทที่ ๓

ปุณณกมานวปัญหา

บทนี้ จะกล่าวปุณณกมานวปัญหา เป็นเรื่องราวของปุณณกะ เมื่อเจริญวัยแล้ว ได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา ในสำนักของพราหมณ์พาวรี และเป็น ๑ ในศิษย์ ๑๖ คน ที่พราหมณ์พาวรี ได้ผูกปัญหา ให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า ที่ป่าสาณเจตีย์ แคว้นมคธ

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๓. ปุณณกมานวปุจฉา

๖๘. “อเนชํ มุลทสสาวิ [อิจจายสฺมา ปุณฺณโก]
อตุถิ ปณฺเณน อาคมํ.
กิํ นิสฺสิตา อิสฺโย มนุชา ชตฺตียา พฺราหฺมณา เทวตานํ.
ยณฺณมกปฺปยีสฺสุ ปุณฺณ โลเก ปุณฺณามิ ตํ ภควา พฺรุหิ เมตฺ”ฯ
๖๙. “เย เกจิเม อิสฺโย มนุชา [ปุณฺณกาติ ภควา]
ชตฺตียา พฺราหฺมณา เทวตานํ.
ยณฺณมกปฺปยีสฺสุ ปุณฺณ โลเก อาสีสฺमानา ปุณฺณก อิตถตฺตํ.
ชรํ สิตา ยณฺณมกปฺปยีสฺสุ”ฯ
๗๐. “เย เกจิเม อิสฺโย มนุชา [อิจจายสฺมา ปุณฺณโก]
ชตฺตียา พฺราหฺมณา เทวตานํ.
ยณฺณมกปฺปยีสฺสุ ปุณฺณ โลเก กจฺจิสฺสุ เต ภควา ยณฺณูปเถ อปฺปมตฺตา.
อตาหฺนฺ ชาตฺติยจ ชรณฺจ มาริสฺ ปุณฺณามิ ตํ ภควา พฺรุหิ เมตฺ”ฯ
๗๑. “อาสีสฺสนฺติ โถมยฺนฺติ อภิขปฺนฺติ ชุหนฺติ. [ปุณฺณกาติ ภควา]
กามาภิขปฺนฺติ ปฏฺวิจฺจ ลาภํ เต ยาชโยคา ภวราครตฺตา.
นาตริสฺสุ ชาตฺติชฺรณฺติ พฺรุมิ”ฯ
๗๒. “เต เจ นาตริสฺสุ ยาชโยคา [อิจจายสฺมา ปุณฺณโก]
ยณฺณเยหิ ชาตฺติยจ ชรณฺจ มาริสฺ.
อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก อตาริ ชาตฺติยจ ชรณฺจ มาริสฺ.
ปุณฺณามิ ตํ ภควา พฺรุหิ เมตฺ”ฯ

๗๓. “สงฺขาย โลกสฺมิ ปโรปรานิ [ปฺณณกาติ ภควา]

ยสฺสลิขิตํ นตฺถิ กุหิณฺจึ โลเก.

สนฺโต วิฐโม อนิโฆ นิราโส อตาริ โส ชาตฺชเรณฺติ พฺรุมฺมิ”ติฯ

ปฺณณกมามวปฺจฺฉา ตติยา.

๒. การแปลคำต่อคำ

๓. ปฺณณกมามวปฺจฺฉา – ปัญหาของปฺณณกมามว/

๖๘. “อเนขํ – ผู้มีกิเลสเป็นเหตุหวั่นไหวหามีได้/ มุลทสฺสาวี – ผู้เห็นซึ่งความทะยานอยากที่เป็นมูลโดยปกติ/ [อิจฺจายสฺมา – ด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้มีอายุ/ ปฺณณโก – ชื่อว่าปฺณณกะ]/ อตฺถิ – มีอยู่/ ปณฺเฬน – มีปัญหา/ อาคมํ. – มาเฝ้าแล้ว/ กิ – ซึ่งอะไร/ นิสฺสิตา – อาศัยแล้ว/ อิสฺโย – ฤๅษีทั้งหลาย/ มนฺุชา – สัตว์ผู้เกิดจากพระมनुทั้งหลาย/ ขตฺติยา – กษัตริย์ทั้งหลาย/ พฺราหฺมณา – พราหมณ์ทั้งหลาย/ เทวตานํ. – แก่เทวดาทั้งหลาย/ ยถฺยญฺมกปฺปยิสฺสุ – บูชาแล้ว ซึ่งยัญ/ ปุณฺธ – เป็นอันมาก นี่/ โลเก – ในโลก/ [อหํ – ข้าพระองค์]/ ปุณฺณามิ – ย่อมกราบทูลสอบถาม/ ตํ – ซึ่งพระองค์/ ภควา – ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ [ตฺวํ – พระองค์]/ พฺรหฺมิ – ขอจงตรัสบอก/ เมตฺ. – ซึ่งปัญหาข้อนั้น แก่ข้าพระองค์/

๖๙. “เย เกจิเม – เหล่าใด เหล่าหนึ่ง เหล่านี้/ อิสฺโย – ฤๅษีทั้งหลาย/ มนฺุชา – คนผู้เกิดจากพระมनु/ [ปฺณณกา”ติ – ปฺณณกะ”ดังนี้/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า]/ ขตฺติยา – กษัตริย์ทั้งหลาย/ พฺราหฺมณา – พราหมณ์ทั้งหลาย/ เทวตานํ. – แก่เทวดาทั้งหลาย/ ยถฺยญฺมกปฺปยิสฺสุ – บูชาแล้ว ซึ่งยัญ/ ปุณฺธ – เป็นอันมาก นี่/ โลเก – ในโลก/ อาสิสฺमानา – มุ่งหวังยิ่งอยู่/ ปฺณณก – คู่ก่อนปฺณณกะ/ อิตฺถตฺตํ. – ซึ่งความเป็นโดยประการอย่างนี้/ ชเร – ซึ่งความแก่ชรา/ ลิตา – อาศัยแล้ว/ ยถฺยญฺมกปฺปยิสฺสุ”. – บูชาแล้ว ซึ่งยัญ/

๗๐. “เย เกจิเม – เหล่าใด เหล่าหนึ่ง เหล่านี้/ อิสฺโย – ฤๅษีทั้งหลาย/ มนฺุชา – คนผู้เกิดจากพระมनु/ [อิจฺจายสฺมา – ด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้มีอายุ/ ปฺณณโก – ชื่อว่าปฺณณกะ]/ ขตฺติยา – กษัตริย์ทั้งหลาย/ พฺราหฺมณา – พราหมณ์ทั้งหลาย/ เทวตานํ. – แก่เทวดาทั้งหลาย/ ยถฺยญฺมกปฺปยิสฺสุ – บูชาแล้ว ซึ่งยัญ/ ปุณฺธ – เป็นอันมาก นี่/ โลเก – ในโลก/ กจฺจิสฺสุ – บ้างไหมหนอ/ เต – เหล่านี้/ [ปฺคฺคฺลา – บุคคลทั้งหลาย]/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ ยถฺยญฺมกปฺปยิสฺสุ – ในการบูชายัญ/ อปฺปมตฺตา. – เป็นผู้ไม่มัวเมาทั่วแล้ว/ อตฺถุ – ได้ข้ามไปแล้ว/ ชาตฺถิณฺจ – ซึ่งความเกิดด้วย/ ชเรณฺจ – ซึ่งความแก่ชรา ด้วย/ มาริส – ข้าแต่พระองค์ผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยข้าพระองค์/ ปุณฺณามิ – ย่อมสอบถาม/ ตํ – ข้อนั้น/ [ปณฺหํ – ซึ่งปัญหา]/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/

๗๑. “อาสิสฺนฺติ – ย่อมมุ่งหวังยิ่ง/ โภณฺยณฺติ – ย่อมชมเชย/ อภิขปฺนฺติ – ย่อมพร้าเพื่อยิ่ง/ ชฺชนฺติ. – ย่อมบูชา/ [ปฺณณกา”ติ – คู่ก่อนปฺณณกะ”ดังนี้/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า]/ กามภิขปฺนฺติ – ย่อมมุ่งหวัง ซึ่งกาม/ ปฏฺิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ลาภํ – ซึ่งการได้/ เต – เหล่านี้/ [ปฺคฺคฺลา – บุคคลทั้งหลาย]/ ยาขโยคา – ผู้ประกอบซึ่งการบูชายัญ/ ภาวราครตฺตา. – เป็นผู้กำหนดยินดีแล้วในภพ/ นาตฺริสฺสุ – ไม่ได้ข้ามไปแล้ว/ ชาตฺชเร”ณฺติ – ซึ่งความเกิดและความแก่ชรา”ดังนี้/ พฺรุมฺมิ” – ย่อมกล่าวเรียก”/

๗๒. “เต – เหล่านั้น/ เจ – หากว่า/ [บุคคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ นาตริสุ – ไม่ได้ข้ามไปแล้ว/ ยาชโยคา – ผู้ประกอบซึ่งการบูชา/ [อิจจาเยสมา – ด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้มีอายุ/ ปุณณโก – ชื่อว่าปุณณกะ]/ ยญญเอหิ – ด้วยยัญทั้งหลาย/ ชาตัญญ – ซึ่งความเกิด ด้วย/ ชรณฺจ – ซึ่งความแก่ชรา ด้วย/ มาริส. – ข้าแต่พระองค์ผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยข้าพระองค์/ อถ – เช่นนั้น/ [ภาเว – ครั้นเมื่อความเป็น/ สนฺเต – มีอยู่/ โก – ใครเล่า/ จรฺหิ – ก็ ในบัดนี้/ เทวมนุสฺสโลก – ในโลกแห่งเทวดาและโลกแห่งมนุษย์/ อตาริ – ได้ข้ามไปแล้ว/ ชาตัญญ – ซึ่งความเกิด ด้วย/ ชรณฺจ – ซึ่งความแก่ชรา ด้วย/ มาริส. – ข้าแต่พระองค์ผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยข้าพระองค์/ [อหิ – ข้าพระองค์]/ ปุจฺฉามิ – ย่อมกราบทูลสอบถาม/ ตํ – ซึ่งพระองค์/ ภควา – ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ [ตฺวํ – พระองค์]/ พฺรหฺม – ขอจงตรัสบอก/ เมตํ. – ซึ่งปัญหาข้อนั้น แก่ข้าพระองค์/

๗๓. “สงฺขาเย – รู้แล้ว/ โลกสฺมิ – ในโลก/ ปโรปราณิ – ซึ่งฝั่งนี้และฝั่งโน้นทั้งหลาย/ [ปุณณกา”ติ – ปุณณกะ”ดังนี้/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า]/ ยสฺสลิขิตํ – ความห้วนไหว ของบุคคลผู้ใด/ นตฺถิ – ย่อมไม่มี/ กุหิณฺณจ – ไหน ๆ/ โลเก. – ในโลก/ สนฺโต – เป็นผู้สงบแล้ว/ วิธูโม – เป็นผู้มิกละสเพียงดังควันไปปราศแล้ว/ อนินฺโฆ – เป็นผู้มิโทษที่เป็นเหตุกระทบหาได้/ นิราโส – เป็นผู้มีความหวังออกแล้ว/ อตาริ – ได้ข้ามไปแล้ว/ โส – บุคคลนั้น/ ชาตฺชฺร”นติ – ซึ่งความเกิดและความแก่ชรา”ดังนี้/ พฺรหฺม”ติ. – ย่อมกล่าวเรียก”ดังนี้แล/

ปุณณกมานวปุจฺฉา – ปุณณกมานวปัญหา/ ตติยา – ที่ ๓/

๓. การแปลโดยความ

๓. ปุณณกมานวปัญหา^๓

ว่าด้วยปัญหาของปุณณกมานพ

[๖๘] (ท่านปุณณกะทูลถาม ดังนี้)

ข้าพระองค์มีปัญหাজะทูลถาม จึ่งมาเฝ้าพระองค์

ผู้ไม่มีต้นเหตุให้ห้วนไหว ผู้มีปกติเห็นมูล

ฤๅชี มนุชะ กษัตริย์ และพราหมณ์จำนวนมากในโลกนี้

อาศัยอะไร จึ่งพากันบูชาญแก่เทวดาทั้งหลาย

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหานั้น

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกปัญหานั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด (๑)

[๖๙] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ปุณณกะ)

ฤๅชี มนุชะ กษัตริย์ พราหมณ์บางพวกเหล่านี้

จำนวนมากในโลกนี้ พากันบูชาญแก่เทวดาทั้งหลาย

ปุณณกะ ชนเหล่านั้นหวังความเป็นอย่างนี้

อาศัยชราจึ่งพากันบูชาญ (๒)

^๓ ขุ.จุ. (ไทย) ๓๐/๖๘-๗๓/๑๔-๑๕.

[๗๐] (ท่านปุณณกะทูลถาม ดังนี้)

ฤๅชี มนุชะ กษัตริย์ พราหมณ์บางพวกเหล่านี้
จำนวนมากในโลกนี้ พากันบูชาญญแก่เทวดาทั้งหลาย
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้นิรทุกข์
ชนเหล่านั้นเป็นผู้ไม่ประมาทในการบูชาญญ
ได้ข้ามชาติและชราได้บ้างไหม
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหานี้
ขอพระองค์โปรดตรัสบอกปัญหานี้แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด (๓)

[๗๑] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ปุณณกะ)

ชนเหล่านั้นหวัง ขึ้นชม มุ่งหวัง จึงพากันบูชาญญ
เพราะอาศัยลาภ จึงมุ่งหวังกาม
เราขอกล่าวว่า ชนเหล่านั้นผู้ประกอบการบูชาญญ
เป็นผู้กำหนดยินดีในภพ ข้ามชาติและชราไปไม่ได้ (๔)

[๗๒] (ท่านปุณณกะทูลถาม ดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์
ถ้าชนเหล่านั้นผู้ประกอบการบูชาญญ
ข้ามชาติและชราไปไม่ได้ด้วยญญทั้งหลาย
ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้
ใครเล่าในเทวโลกและมนุษยโลก ข้ามชาติและชราได้
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหานี้
ขอพระองค์โปรดตรัสบอกปัญหานี้แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด (๕)

[๗๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ปุณณกะ)

เรากล่าวว่า บุคคลใดไม่มีความหวั่นไหวในโลกไหน ๆ
เพราะทราบชัดฝั่งนี้และฝั่งโน้นในโลก
บุคคลนั้นเป็นผู้สงบ ปราศจากควั่น ไม่มีทุกข์
ไม่มีความหวัง ชื่อว่าข้ามชาติและชราได้แล้ว (๖)

ปุณณกถามาณวปัญหาที่ ๓ จบ

๔. สรุป

พระพุทธเจ้าตรัสแก้ปัญหาของปุณณกะมานพ ดังนี้

: คนจำนวนมาก อาศัยชรา จึงพากันบูชาयัญญ์

: คนจำนวนมาก มุ่งหวังลาภ จึงพากันบูชาयัญญ์ เป็นการมุ่งหวังกาม เป็นผู้กำหนดยินดีในภพ ข้ามชาติและชราไปไม่ได้

: บุคคลที่ไม่มีความหวั่นไหวในโลกไหน ๆ เป็นผู้สงบ ปราศจากควัน ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง ชื่อว่าข้ามชาติและชราได้แล้ว

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

การบูชาयัญญ์ หรือการประกอบพิธีบวงสรวงต่อเทวดา เพื่อหวังผลลัพธ์ เป็นการมุ่งหวังกาม จะไม่สามารถข้ามชาติและชรา ส่วนท่านผู้สงบ ปราศจากความติดค้างห่วง ไม่ทุกข์ จึงจะข้ามชาติและชรา

บทที่ ๔

เมตตคฺคฺมาณวปฺปญฺหา

บทนี้ จะกล่าวเมตตคฺคฺมาณวปฺปญฺหา เป็นเรื่องราวการถามปัญหาของท่านพระเมตตคฺคฺ เป็นบุตรของพราหมณ์ ในนครสาวัตถี เมื่อเจริญวัยแล้วได้ไปมอบตัวเป็นศิษย์พราหมณ์พาวรี เมตตคฺคฺมาณพออกบวชติดตามไปศึกษาศิลปวิทยาอยู่ด้วย และนับเป็น ๑ ในมาณพ ๑๖ คน ที่พราหมณ์พาวรีได้ผูกปัญหาให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าที่ป่าสาณเจตีย์แคว้นมคธ

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๔. เมตตคฺคฺมาณวปฺปญฺหา

๗๔. “ปฺจุณฺณมฺหิ ตํ ภควา พฺรหฺมา เมตฺตํ [อิจฺจายสฺมา เมตตคฺคฺ]

มณฺญมฺหิ ตํ เวทฺธ ภาวิตตตํ.

กฺุโต นฺนํ ทุกฺขา สมนฺทาคตา อิมํ ยํ เกจํ โลกสฺส มนฺกรูปา”ฯ

๗๕. “ทุกฺขสฺส เว มํ ปภวํ อปฺจุณฺณสิ [เมตตคฺคฺติ ภควา]

ตํ เต ปวทฺขามิ ยถา ปชานํ.

อุปธิณฺทานา ปภวนฺติ ทุกฺขา ยํ เกจํ โลกสฺส มนฺกรูปาฯ

๗๖. “โย เว อวิทฺวา อุปธิํ กโรติ ปุณฺนํ ปุณฺนํ ทุกฺขมฺเปติ มนฺโท.

ตสฺมา ปชานํ อุปธิํ น กยิรา ทุกฺขสฺส ชาตีปฺปภวานฺนปฺสสี”ฯ

๗๗. “ยํ ตํ อปฺจุณฺณมฺหิ อภิตตยํ โน อณฺเฑ ตํ ปฺจุณฺณมฺหิ ททิจฺจ พฺรหฺมา.

‘กถํ นฺนํ อธิรา วิตรนฺติ อโฆํ ชาตี ชรํ โสภปฺริทฺทวณฺจ’.

ตํ เม มฺหิ สาธํ วิยาภโรหิ ตถา หิ เต วิทิตฺเต เอส ธมฺโม”ฯ

๗๘. “กิตตยิสฺสามิ เต ธมฺมํ [เมตตคฺคฺติ ภควา]

ทิกฺกฺเชฐ ธมฺเม อนฺนิตฺทํ.

ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ ตเร โลเก วิสตฺติกํ”ฯ

๗๙. “ตถฺยจํ อภินนฺทามิ มเหสิ ธมฺมมุตฺตมํ.

ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ ตเร โลเก วิสตฺติกํ”ฯ

๘๐. “ยํ กิณฺณํ สมนฺปชานาสี [เมตตคฺคฺติ ภควา]

อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌ.

เอเตสฺส นนฺทิกญฺจ นิเวสนญฺจ ปนฺนชช วิญญานํ ภเว น ติกฺกฺเชฐาฯ

๘๑. “เอววิหารี สโต อปมตโต ภิกขุ จรํ หิตวา มมายิตานิ.
ชาตี ชรํ โสภปริททวณจ อีธเว วิทวา ปชเหยย ทุกขํ”ฯ
๘๒. “เอตานิหนามิ วโจ มหะสิโน สุกิตติโต โคตมณูปริโก.
อทธา หิ ภควา ปหาสิ ทุกขํ ตถา หิ เต วิทิตโต เอส ธมโมฯ
๘๓. “เต จาปิ นุนปชเหยย ทุกขํ เย ตวํ มุนิ อภฺฐิตํ โอวเทยย.
ตํ ตํ นมสฺสามิ สเมจจ นาค อปเปว มํ ภควา อภฺฐิตํ โอวเทยย”ฯ
๘๔. “ยํ พุราหมณํ เวทคฺมาภิชญญา อภิณฺจณํ กามภเว อสตตํ.
อทธา หิ โส โอหมิมํ อตาริ ตินฺโน จ ปารํ อชิโล อองฺโขฯ
๘๕. “วิทวา จ โย เวทคฺ นโร อธิ ภวามเว สงคมิมํ วิสซุช.
โส วิตตณฺโห อนินฺโฆ นิราโส อตาริ โส ชาติชฺรณฺติ พุรุมิ”ติฯ
- เมตตคฺมานวปฺจุณา จตฺตถิ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๔. เมตตคฺมานวปฺจุณา – ปัญหาของเมตตคฺมานพ/

๗๔. “**ปฺจุณามิ** – ย่อมสอบถาม/ **[อหํ – ข้าพระองค์]/ ตํ – ชื่อนั้น/ [ปณฺหํ – ซึ่งปัญหา]/ ภควา** – ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **พุรุหิ** – ขอจงตรัสบอก/ **เมตฺ.** – ซึ่งปัญหาชื่อนั้น แก่ข้าพระองค์/ **อิจฺจายสฺมา** – ด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้มีอายุ/ **เมตตคฺ** – ชื่อว่าเมตตคฺ/ **“มณฺญามิ** – ย่อมเข้าใจ/ **[อหํ – ข้าพระองค์]/ ตํ – ซึ่งพระองค์/ เวทคฺ** – ทรงเป็นผู้ถึงซึ่งความรู้โดยปกติ/ **ภาวิตตตํ.** – ผู้ทรงมีพระองค์ที่ให้เจริญแล้ว/ **กุโต นุ** – แห่งไหนหนอ/ **[ฐานโต – จากสถานที่]/ ทุกฺขา** – ความทุกข์ทั้งหลาย/ **สมุทาคตา** – เกิดขึ้นพร้อมแล้ว/ **อิเม** – เหล่านี้/ **เย เกจิ** – เหล่าใดเหล่าหนึ่ง/ **โลกสฺมิมเนกรูปา**”.

– มีหลายรูปแบบ ในโลก”/

๗๕. “**ทุกฺขสฺส เว** – แห่งความทุกข์แล/ **มํ** – ซึ่งข้าพเจ้า/ **ปภวํ** – ซึ่งสถานที่เป็นแดนเกิดก่อน/ **อปฺจุณฺสิ** – ได้สอบถามแล้ว/ **[เมตตคฺ]”ติ** – เมตตคฺ”ดังนี้/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **ตํ – นั้น/ [ทุกฺขสฺส** – แห่งความทุกข์/ **ปภวํ** – ซึ่งสถานที่เป็นแดนเกิดก่อน/ **เต** – แก่ท่าน/ **ปวฺกขามิ** – จักกล่าวก่อน/ **ยถา** – โดยประการใด/ **ปชานํ.** – รู้ชัดอยู่/ **อุปฺนิทานา** – ที่มีธรรมเป็นเครื่องยังทุกข์ให้เข้าไปตั้งไว้เป็นแดนมอบให้/ **ปภวนฺติ** – ย่อมเกิดก่อน/ **ทุกฺขา** – ความทุกข์ทั้งหลาย/ **เย เกจิ** – เหล่าใดเหล่าหนึ่ง/ **โลกสฺมิมเนกรูปา.** – มีหลายรูปแบบ ในโลก”/

๗๖. “**โย เว** – ไฉน/ **[บุคฺคโล – บุคคล]/ อวิทวา** – ไม่รู้แจ้งแล้ว/ **อุปฺธิ** – ซึ่งธรรมเป็นเครื่องยังทุกข์ให้เข้าไปตั้งไว้/ **กโรติ** – ย่อมกระทำ/ **ปุนปฺปุนํ** – บ่อย ๆ/ **ทุกฺขมุเปติ.** – ย่อมเข้าถึง ซึ่งความทุกข์/ **มนฺโ** – เป็นผู้เขลา/ **ตสฺมา** – เพราะเหตุนั้น/ **ปชานํ** – รู้ชัดอยู่/ **[บุคฺคโล – บุคคล]/ อุปฺธิ** – ซึ่งธรรมเป็นเครื่องยังทุกข์ให้เข้าไปตั้งไว้/ **น กยิรา** – ไม่พึงกระทำ/ **ทุกฺขสฺส** – แห่งความทุกข์/ **ชาติปฺปภวานุปฺสฺสี**”.

– เป็นผู้ตามเห็นว่ามีคามเกิดเป็นแดนเกิดก่อนโดยปกติ”/

๗๗. “ยี่ – ไต่/ [ธมฺม – ซึ่งธรรม]/ ต่ – กับพระองค์/ อปุจฉิมห – ได้กราบทูลสอบถามแล้ว/ อภิตตยิ – ได้ตรัสบอกแล้ว/ โน – แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย/ อนุญ – อย่างอื่น/ ต่ – นั้น/ [ธมฺม – ซึ่งธรรม]/ ปุจฉาม – ย่อมกราบทูลสอบถาม/ [ตฺว – พระองค์]/ ตทิงฆ – ขอเชิญ ข้อนั้น/ [ธมฺม – ซึ่งธรรม]/ พรุหิ”. – ขอจงตรัสบอก”/ กถํ – อย่างไร หนอ/ ธีรา – ผู้เป็นนักปราชญ์/ [บุคคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ วิตรุนติ – จะข้ามพ้น/ โธม – ซึ่งกิเลสเพียงดังห้วงน้ำ/ ขาติ – ซึ่งการเกิด/ ขร – ซึ่งความแก่ชรา/ โสภปริททวณจ. – ซึ่งความเศร้าโศกและความคร่ำครวญโดยรอบ ด้วย/ ต่ – ข้อนั้น/ [ปญ – ซึ่งปัญหา]/ เม – แก่ข้าพระองค์/ มุณี – พระองค์ผู้เป็นพระมุนี/ สาธุ – ให้สำเร็จ/ วิทยาโรหิ – ขอจงทรงกระทำให้แจ้ง/ [ตฺว – พระองค์]/ ตถา – เหมือนอย่างนั้น/ หิ – จจริงอยู่/ เต – อันพระองค์/ วิทิต – ทรงทราบแล้ว/ เอส – นั้น/ ธมฺโม”. – ธรรม”/

๗๘. “[อห – ข้าพเจ้า]/ กิตติยสสามิ – จักกล่าว/ เต – แก่ท่าน/ ธมฺม – ซึ่งธรรม/ [เมตตคฺ]ติ – ดูก่อนเมตตคฺ”ดังนี้/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ [มยา – อันข้าพเจ้า]/ ธิฏฐะ – เห็นแล้ว/ ธมฺเม – ในธรรม/ อนิทธิ. – ที่มีอันตรายเป็นเหตุรบกันหาได้/ ยี่ – ไต่/ [นิพพาน – ซึ่งความดับสนิท]/ วิทิตวา – รู้แล้ว/ [บุคคล – บุคคล]/ สโต – เป็นผู้ระลึกแล้ว/ จริ – เทียวไปอยู่/ ตเร – พึงข้ามไป/ โลเก – ในโลก/ [ตณฺห – ซึ่งความทะยานอยาก]/ วิสตติก. – ชื่อว่ามีอาการที่พึงไปแล้วในอารมณ์มีประการต่าง ๆ”/

๗๙. “ตณฺหาหิ – ก็ ข้าพระองค์ ซึ่งพระองค์/ อภินนทามิ – ย่อมเปลितเปลินยิ่ง/ มเหลิ – ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงแสวงหาซึ่งคุณที่ยิ่งใหญ่โดยปกติ/ ธมฺมมุตตม. – ซึ่งพระธรรม ที่สูงสุด/ ยี่ – ไต่/ [นิพพาน – ซึ่งความดับสนิท]/ วิทิตวา – รู้แล้ว/ สโต – เป็นผู้ระลึกแล้ว/ จริ – เทียวไปอยู่/ ตเร – พึงข้ามไป/ โลเก – ในโลก/ [ตณฺห – ซึ่งความทะยานอยาก]/ วิสตติก. – ชื่อว่ามีอาการที่พึงไปแล้วในอารมณ์มีประการต่าง ๆ”/

๘๐. “[ตฺว – พระองค์]/ ยงฺกิลจ – อย่างใดอย่างหนึ่ง/ [ธมฺม – ซึ่งธรรม]/ สมฺปขนาลิ – ย่อมรู้จัก/ [เมตตคฺ]ติ – ดูก่อนเมตตคฺ”ดังนี้/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ อุทฺธ – ขึ้นสูง/ อโธ จ – ในเบื้องต่ำ ด้วย/ ติริยณจ – ด้านขวางด้วย/ มขณ. – ในท่ามกลาง/ เอเตสุ – เหล่านั้น/ [นิพพาน – ในธรรมทั้งหลาย]/ นนฺทิลณจ – ซึ่งความเปลितเปลิน ด้วย/ นิเวสนณจ – ซึ่งความยึดมั่นลง ด้วย/ ปนุชช – สลัดออกก่อนแล้ว/ วิณฺญาณํ – ซึ่งความรู้แจ้ง/ ภเว – ในภพ/ น ติฏฐะ. – ไม่พึงดำรงอยู่/

๘๑. “เอววิหริ – ผู้พำนักอยู่อย่างนี้โดยปกติ/ สโต – เป็นผู้ระลึกแล้ว/ อปฺปมตโต – เป็นผู้ไม่มัวเมาทั่วแล้ว/ ภิกขุ – ภิกษุ/ จริ – เทียวไปอยู่/ หิตวา – ละเว้นแล้ว/ [นามรูปานิ – ซึ่งชื่อและรูปทั้งหลาย]/ มมายิตานิ – ที่ยึดถือแล้วว่าเป็นของเรา/ ขาติ – ซึ่งการเกิด/ ขร – ซึ่งความแก่ชรา/ โสภปริททวณจ. – ซึ่งความเศร้าโศกและความคร่ำครวญโดยรอบ ด้วย/ อิเรว – นั้นแล/ [อตฺตภาเว – ในอัตภาพ]/ วิทวา – ผู้มีปัญญา/ ปชฺเหยย – พึงละออก/ ทุกฺข”. – ซึ่งความทุกข์”/

๘๒. “[อห – ข้าพระองค์]/ เอตาทินนทามิ – ย่อมขอบใจยิ่ง นั้น/ วโจ – ซึ่งพระดำรัส/ มเหลิโน – ผู้แสวงหาซึ่งคุณที่ยิ่งใหญ่/ [ภควโต – ของพระผู้มีพระภาคเจ้า]/ สุกิตติต – ที่สรรเสริญดีแล้ว/ โคตมนุปปิก. – ข้าแต่พระโคตม ที่มีธรรมเป็นเครื่องยังทุกขให้เข้าไปตั้งไว้หาได้/ อทฺธา – แน่แท้/ หิ – ก็/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ ปหาสิ – ทรงละออกแล้ว/ ทุกฺข – ซึ่งความทุกข์/ ตถา – เหมือนอย่างนั้น/ หิ – จจริงอยู่/ เต – อันพระองค์/ วิทิต – ทรงทราบแล้ว/ เอส – นี้/ ธมฺโม. – เป็นธรรม”/

๘๓. “เต จาปี – ก็ แม่เหล่านั่น/ [บุคคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ นูนปชเหยย – ฟังละออกแน่แท้/ ทุกข์ – ซึ่งความทุกข์/ เย – ประชาชนทั้งหลายเหล่าใด/ ตวิ – พระองค์/ มุณี – ผู้เป็นพระมุณี/ อฏฐิต – ไม่หยุดหย่อน/ โอวเทยย. – ฟังตรัสสอน/ ต – เพราะเหตุนี้/ [อหิ – ข้าพระองค์]/ ต – ซึ่งพระองค์/ นมสสามิ – ย่อมนอบน้อม/ สเมจ – ถึงพร้อมแล้ว/ นาค – ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงประเสริฐ/ อปเปว – บ้างนั่นแล/ ม – ซึ่งข้าพเจ้า/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ อฏฐิต – ไม่หยุดหย่อนแล้ว/ โอวเทยย”. – ฟังตรัสสอน”/

๘๔. “ย – ผู้ใด/ พราหมณ – ซึ่งพราหมณ์/ เวทคฺคาภิขณฺญา – ฟังรู้ ว่าเป็นถึงซึ่งความรู้/ อภิณฺจน – ผู้มีกิเลสวัตถุเป็นเหตุกังวลหาได้/ กามภเว – ในภพที่เกี่ยวข้องแล้วด้วยกาม/ อสตติ. – ผู้ไม่ช้องแล้ว/ อทฺธา – แน่แท้/ หิ – เพราะว่า/ โส – ผู้นั้น/ [พราหมโณ – พราหมณ์]/ โอมมิ – ซึ่งกิเลสเพียงดังห้วงน้ำ นี้/ อตาริ – ได้ข้ามไปแล้ว/ ตินฺโน จ – เป็นผู้ข้ามถึงแล้ว ด้วย/ ปาริ – ซึ่งฝั่ง/ อชิโล – เป็นผู้ไม่สิ้นไป/ อกฺโข – เป็นผู้มีความสงสัยหาได้/

๘๕. “วิทวา – ผู้มีความรู้/ จ – ก็/ โย – ผู้ใด/ เวทฺตุ – เป็นผู้ถึงซึ่งความรู้โดยปกติ/ นโร – นรชน/ อิธ – นี้/ [โลเก – ในโลก]/ ภวภเว – ในภพน้อยและภพใหญ่/ สงฺกมิ – ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องข้อง นี้/ วิสชช. – สละโดยพิเศษแล้ว/ โส – ผู้นั้น/ [นโร – นรชน]/ วิตตฺโน – เป็นผู้มีความทะยานอยากไปปราศแล้ว/ อนิโฆ – เป็นผู้มิโทษที่เป็นเหตุกระทบหาได้/ นิราโส – เป็นผู้มีความหวังออกแล้ว/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ ‘อตาริ – ได้ข้ามไปแล้ว/ โส – ผู้นั้น/ [นโร – นรชน]/ ชาตฺชนฺติ – ซึ่งความเกิดและความแก่ชรา’ดังนี้/ พฺรุมิ”ติ. – ย่อมกล่าวเรียก”ดังนี้แล/

๓. การแปลโดยความ

๔. เมตตคฺคาณวปฺปหา^๔

ว่าด้วยปัญหาของเมตตคฺคาณพ

[๗๔] (ท่านเมตตคฺคาณพ ดั่งนี้)

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหานี้

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกปัญหานี้แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

ข้าพระองค์ย่อมสำคัญพระองค์ว่า ทรงเป็นผู้จบเวท

ทรงอบรมพระองค์แล้ว ทุกข์หลายรูปแบบอะไรก็ตามในโลก

ทุกข์เหล่านี้เกิดมาจากที่ไหนหนอ (๑)

[๗๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เมตตคฺคา)

เธอได้ถามถึงแดนเกิดแห่งทุกข์กับเราแล้ว

เราจะบอกแดนเกิดแห่งทุกข์นั้นแก่เธอตามที่เรารู้

ทุกข์หลายรูปแบบอะไรก็ตามในโลก

ล้วนเกิดมาจากอุปธิเป็นต้นเหตุ (๒)

[๗๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)

^๔ ชุ.จุ.(ไทย) ๓๐/๗๔-๘๕/-๑๕-๑๘.

ผู้ใดแล ไม่มีปัญญา ย่อมก่ออุปธิ
ผู้นั้นจัดว่าเป็นคนเขลา ย่อมเข้าถึงทุกข์บ่อย ๆ
เพราะฉะนั้น บุคคลรู้อยู่ เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นทุกข์ว่า
มีชาติเป็นแดนเกิด ไม่ควรก่ออุปธิ (๓)
[๗๗] (ท่านเมตตคุหลถามว่า)
พวกข้าพระองค์ได้ทูลถามปัญหาใดกับพระองค์
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสบอกปัญหานั้นแก่พวกข้าพระองค์แล้ว
ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหาอื่นต่อไป
ขอพระองค์โปรดตรัสบอกปัญหานั้นด้วยเถิด
นักปราชญ์ทั้งหลายจะข้ามโอฆะ ชาติ ชรา
โสกะและปริเทวะได้อย่างไรหนอ
พระองค์ผู้เป็นพระมุนี ขอโปรดตรัสแก้ปัญหานั้น
แก่ข้าพระองค์ให้แจ่มแจ้งด้วยเถิด
เพราะธรรมนั้นพระองค์ทรงทราบชัดแล้ว (๔)
[๗๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เมตตคุ)
บุคคลรู้ชัดธรรมใดแล้ว มีสติเที่ยวไปอยู่
พึงข้ามต้นหาที่ชื่อว่าวิสัฏฐิกาในโลกได้
เราจักกล่าวธรรม(นั้น)ที่รู้ประจักษ์ด้วยตนเอง
ในธรรมที่เราเห็นแล้ว แก่เธอ (๕)
[๗๙] (ท่านเมตตคุหลถามว่า)
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
ข้าพระองค์ขอบใจธรรมอันสูงสุดนั้นที่บุคคลรู้ชัดแล้ว
มีสติเที่ยวไปอยู่ พึงข้ามต้นหาที่ชื่อว่าวิสัฏฐิกาในโลกได้ (๖)
[๘๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เมตตคุ)
เธอรู้ธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง
ซึ่งเป็นธรรมชั้นสูง ชั้นต่ำและชั้นกลาง
เธอจงบรรเทาความเพลิดเพลिन ความถือมั่น
และวิญญาน ในธรรมเหล่านี้เสีย ไม่พึงตั้งอยู่ในภพ (๗)
[๘๑] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)
ภิกษุผู้มีปกติอยู่อย่างนี้ มีสติ ไม่ประมาท
รู้แจ้ง ละความยึดถือว่าเป็นของเราแล้ว
เที่ยวไปอยู่ พึงละชาติ ชรา โสกะและปริเทวะ

อันเป็นทุกขในอรรถภาพนี้ได้แน่นอน (๘)

[๘๒] (ท่านเมตตคุทูถามว่า)

ข้าพระองค์ชอบใจพระวาจาของพระองค์
ผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ข้าแต่พระโคตม
ธรรมที่ปราศจากอุปธิ พระองค์ตรัสไว้ดีแล้ว
พระผู้มีพระภาคทรงละทุกขได้แล้วเป็นแน่
เพราะธรรมนี้ พระองค์ทรงทราบชัดแล้ว (๙)

[๘๓] (ท่านเมตตคุทูถามว่า)

พระองค์ผู้เป็นพระมุนีตรัสสอนชนเหล่าใดไม่หยุดหย่อน
ชนเหล่านั้นพึงละทุกขได้เป็นแน่
เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์จึงมาพบพระผู้มีพระภาคผู้นาคะ
ขอนมัสการพระองค์ (โดยหวังว่า)พระผู้มีพระภาค
พึงตรัสสอนข้าพระองค์ไม่หยุดหย่อนบ้าง (๑๐)

[๘๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)

บุคคลที่เธอรู้จักว่าเป็นพราหมณ์ผู้จบเวท
ไม่มีเครื่องกังวล ไม่ข้องในกามภพ
ข้ามโอฆะได้แล้วโดยแท้ และเป็นผู้ข้ามถึงฝั่ง
ไม่มีกิเลสจตุสตะปุตริงจิต หมดความสงสัยแล้ว (๑๑)

[๘๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)

นรชนใดในที่นี้ เป็นผู้มีปัญญา จบเวท
สลัดเครื่องข้องในภavn้อยภพใหญ่ได้แล้ว
นรชนนั้นเป็นผู้คลายตัณหาแล้ว ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง
เรากล่าวว่า นรชนนั้นข้ามชาติและชราได้แล้ว (๑๒)
เมตตคุตถามวปัญหาที่ ๔ จบ

๔. สรุป

พระพุทธเจ้าตรัสแก้ปัญหาของเมตตคุตดังนี้

: ผู้ไม่มีปัญญา ย่อมก่ออุปธิ

: ผู้รู้ธรรมแล้ว มีสติเที่ยวไป พึงข้ามตัณหาได้

: ผู้รู้ธรรมขั้นสูง ขั้นต่ำและชั้นกลาง บรรเทาความเพติดเพลิน ความถือมั่นและวิญญาน ไม่ตั้งอยู่ในภพ

: ภิกษุผู้มีปกติอยู่อย่างมีสติ ไม่ประมาท รู้แจ้ง ละความยึดถือว่าเป็นของเราแล้ว เที่ยวไปอยู่ พึงละชาติ ชรา

โสกะและปริเทวะอันเป็นทุกขในอรรถภาพนี้ได้แน่นอน

บทที่ ๕

โมฆราชมาณวปัญญา

บทนี้ จะกล่าวโมฆราชมาณวปัญญา เป็นเรื่องราวพระโมฆราชเถระ ศิษย์ของพราหมณ์พาวรีที่ถูกส่งมาทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า ณ ปาสาณเจดีย์ โดยมีอชิตมาณพเป็นหัวหน้าคณะ ต่อมา ได้บรรลุลุทธิธรรมและอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา นับเนื่องในพระอสีติมหาสาวก เมื่อบรรลุลุทธิธรรมแล้ว ท่านยินดีในการครองจีวรเศร้าหมอง ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้าน ผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑๕. โมฆราชมาณวปจฺฉา

๑๕๑. “ทวาทํ สกุกํ อปฺจุฉิสฺสํ [อิจฺฉายสฺมา โมฆราชา]

น เม พยาภาสี จกฺขมา.

ยาวตติยญจ เทวีสี พยาภโรตติ เม สุตํฯ

๑๕๒. “อโย โลโก ปโร โลโก พรหมโลโก สเทวโก.

ทิกฺขู เต นาภิชานาติ โคตมสฺส ยสฺสสีโนฯ

๑๕๓. “เอวํ อภิกฺกนตทสฺสาวี อตฺถิ ปญฺเหน อาคมํ.

กถํ โลกํ อเวกฺขนตํ มจฺจุราชา น ปสฺสตี”ฯ

๑๕๔. “สุณฺณุตโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ โมฆราชา สทา สโต.

อตตานุกฺกฺขู อูหจจ เอวํ มจฺจุตโร สียา.

เอวํ โลกํ อเวกฺขนตํ มจฺจุราชา น ปสฺสตี”ติฯ

โมฆราชมาณวปจฺฉา ปนฺนรสม.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑๕. โมฆราชมาณวปจฺฉา – ปัญหาของโมฆราชมาณพ/

๑๔๑. “ทวาทิ – ข้าพระองค์ ๒ ครั้ง/ สกุกิ – ซึ่งพระองค์ผู้ทรงสามารถ/ อปฺจฺฉิสฺส – จักได้กราบทูลสอบถามแล้ว/ [อิจฺจายสฺมา – ด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้มีอายุ/ โมฆราชา – ชื่อว่าโมฆราช]/ โน – หามิได้/ เม – แก่ข้าพระองค์/ พยาภาสิ – ย่อมตรัสพยากรณ์/ จกฺขุมา. – เป็นผู้ทรงมีพระจักขุ/ ยาวตติยญฺจ – ตลอดกาลกำหนดเพียงไรแต่วาระที่ ๓ ด้วย/ เทวีสิ – ผู้ทรงเป็นเทพฤๅษี/ พยาโรตี”ติ – ย่อมตรัสพยากรณ์”ดังนี้/ เม – อันข้าพระองค์/ สุตฺ. – รับทราบมาแล้ว/

๑๔๒. “อโย – นี่/ โลโก – โลก/ ปโร – ที่เป็นเบื้องหน้า/ โลโก – โลก/ พรหมโลโก – โลกของพรหม/ สเทวโก. – ที่เป็นไปกับด้วยโลกของเทวดา/ ทิฏฺฐิ – ซึ่งความเห็น/ เต – ของพระองค์/ นาภิขานาติ – ย่อมไม่รู้ชัด/ โคตมสฺส – ทรงพระนามว่าโคตม/ ยสฺสลิโน. – ผู้มีพระยศ/

๑๔๓. “เอวํ – อย่างนี้/ อภิภินฺตทสฺสาวี – ผู้เห็นซึ่งธรรมที่งดงามโดยปกติ/ อตฺถิ – มีอยู่/ ปญฺเฬน – มีปัญหา/ อาคมิ. – มาทางเฝ้าอยู่/ กถํ – อย่างไร/ โลกํ – ซึ่งโลก/ อเวกฺขนตํ – เป็นผู้พิจารณาเห็นอยู่/ [ปุคฺคลํ – ซึ่งบุคคล]/ มจฺจุราชา – ราชาแห่งความตาย/ น ปสฺสติ”. – ย่อมไม่เห็น”/

๑๔๔. “สุญฺญโต – โดยความว่างเปล่า/ โลกํ – ซึ่งโลก/ อเวกฺขสฺสุ – ขอจงพิจารณาเห็น/ [ตวํ – ท่าน]/ โมฆราช – ดูก่อนโมฆราช/ สทา – ในกาลทุกเมื่อ/ สโต. – เป็นผู้ระลึกแล้ว/ อตฺตานุทิจฺฉิ – ซึ่งการตามเห็นซึ่งความเห็น/ อุทฺธจ – ถอนขึ้นแล้ว/ เอวํ – อย่างนี้/ มจฺจุโร – เป็นผู้ข้ามพ้นซึ่งความตาย/ ลียา. – พึงเป็น/ เอวํ – อย่างนี้/ โลกํ – ซึ่งโลก/ อเวกฺขนตํ – เป็นผู้พิจารณาเห็นอยู่/ [ปุคฺคลํ – ซึ่งบุคคล]/ มจฺจุราชา – ราชาแห่งความตาย/ น ปสฺสติ”. – ย่อมไม่เห็น”/

โมฆราชมาณวปจฺฉา – โมฆราชมาณวกปัญหา/ ปนฺนรสมฺมา – ที่ ๑๕/ นิฏฺฐิตา – จบแล้ว/

๓. การแปลโดยความ

๑๕. โมฆราชมาณวปัญหา^๕

ว่าด้วยปัญหาของโมฆราชมาณพ

[๑๔๑] (ท่านโมฆราชทูลถาม ดังนี้)

ข้าพระองค์ได้ทูลถามพระองค์ผู้สักกะ ๒ ครั้งแล้ว

พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักขุ

มิได้ทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์

ข้าพระองค์รับทราบมาว่า

พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นเทพฤๅษี

(ถ้าผู้ใดถามปัญหา) ถึง ๓ ครั้ง จะทรงพยากรณ์ (๑)

^๕ ชุ.จุ.(ไทย) ๓๐/๑๔๑-๑๔๔/๓๓-๓๔.

[๑๔๒] (ท่านโมฆราชทูลถามว่า)

โลกนี้ โลกอื่น พรหมโลกพร้อมทั้งเทวโลก

ย่อมไม่ทราบชัดความเห็นของพระองค์

ผู้โคตรโคตร ผู้มีพระยศ (๒)

[๑๔๓] (ท่านโมฆราชทูลถามว่า)

ข้าพระองค์มีปัญหาที่จะทูลถามจึงมาเฝ้าพระองค์

ผู้ทรงมีปกติเห็นธรรมอันงามอย่างนี้

บุคคลพิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจุราชจึงไม่เห็น (๓)

[๑๔๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)

โมฆราช เธอจงพิจารณาเห็นโลกโดยความว่างเปล่า

มีสติทุกเมื่อ พึงถอนอรรถานุทิฎฐิเสีย

เป็นผู้ข้ามมัจจุราชเสียได้ ด้วยอาการอย่างนี้

บุคคลพิจารณาเห็นโลกอยู่อย่างนี้ มัจจุราชจึงไม่เห็น (๔)

โมฆราชมาณวปัญหาที่ ๑๕ จบ

๔. สรุป

พระพุทธรเจ้าตรัสแก้ปัญหของโมฆราชดังนี้

เธอจงพิจารณาเห็นโลกโดยความว่างเปล่า มีสติทุกเมื่อ พึงถอนอรรถานุทิฎฐิเสีย เป็นผู้ข้ามมัจจุราชเสียได้ ด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลพิจารณาเห็นโลกอยู่อย่างนี้ มัจจุราชจึงไม่เห็น

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

อรรถานุทิฎฐิ คือความมกมายด้วยการยึดถือผิด ในการที่เห็น ชั้น ๕ แต่ละชั้นว่า เป็นต้น ๑ เห็นตนว่ามีชั้น นั้น ๑ เห็นชั้นนั้นในตน ๑ เห็นตนในชั้นนั้น ๑ เมื่อถอนอรรถานุทิฎฐิเสียได้ มัจจุราชจึงมองไม่เห็น